

mgr Barbara Jachym

NAUKA I IDEOLOGIA

LINGWISTYCZNA ANALIZA DYSKURSU NIEMIECKO-POLSKIEGO NA TEMAT ETNOGENEZY SŁOWIAN

W UJĘCIU KONTRASTYWNYM

STRESZCZENIE

Zagadnienia etnogenezy ludów europejskich zawsze interesowały nie tylko naukowców, ale również szeroką opinię publiczną. Problematyka ta zdobyła szczególną rangę na przełomie XIX i XX w. w obliczu rodzenia się świadomości, tożsamości, poczucia wspólnoty narodowej krajów europejskich, a w szczególności takich, jak np. Polska, która swój narodowy byt musiała wywalczyć. Na podstawie materiału archeologicznego naukowcy wypracowali dwie główne teorie na temat etnogenezy Słowian, znane jako podejście allochtoniczne i autochtoniczne, a przedstawiciele obu teorii rozpoczęli bez mała 100 letni spór o to, skąd wzięli się Słowianie na terenach między Wisłą i Odrą oraz gdzie są ich pierwotne siedziby. Te same znaleziska archeologiczne były różnie interpretowane i używane przez naukowców, ale i polityków do uzasadnienia praw Słowian lub Germanów do spornych terenów. Przedstawicielami tych teorii na gruncie archeologii byli m.in. Bolko von Richthofen i Józef Kostrzewski, których ostra, mająca podłoże nie tylko naukowe, ale i polityczne polemika nadawała ton polskiej i niemieckiej archeologii okresu międzywojennego. Temat naukowy stał się tu areną walki politycznej o prawa do terenów na wschód od Odry oraz o niepodważalność bytności Słowian na tym obszarze od wczesnych wieków.

Podstawą analiz jest w niniejszej pracy korpus tekstów polskich i niemieckich składający się z 42 egzemplarzy autorstwa wymienionych archeologów, ale również innych naukowców odnoszących się eksplicitnie do ww. publikacji. Zestaw tych tekstów stanowi przykład dyskursu, tj. spłotu tekstów, powiązanych ze sobą tematycznie, stojących ze sobą i dyskursem w złożonej relacji i wykazujące wzajemne odniesienia. Teksty funkcjonują tu, jako jednostki komunikacyjne (działania/praktyki językowe), za pomocą których aktorzy dyskursu chcą osiągnąć zamierzone efekty. Korpus obejmuje okres 1918-1937, tj. czas największego nasilenie tej polemiki, co jest związane z konkretnymi wydarzeniami historycznymi, tj. Kongresem Wiedeńskim 1918, objęciem władzy przez Hitlera 1933 i zbliżającą się II Wojną Światową, a tworzą go teksty będące pewnego rodzaju rozmowę rozciągniętą w czasie, które eksplicitnie odnoszą się do siebie nawzajem poprzez liczne cytaty, parafrazy, odwołania w tekście i w przypisach. Celem niniejszej pracy jest lingwistyczna analiza tej polemiki (kontrowersji) toczącej się w głównej mierze w publikacjach prasowych.

Na niniejszą dysertację składają się trzy części: Część I, obejmująca zagadnienia teoretyczne, Część II, w której przedstawiona została metoda badawcza oraz korpus, Część III – analityczna.

W obrębie kwestii teoretycznych, wiele miejsca poświęcono samemu dyskursowi, jego historii, znaczeniowej polisemii, jak również recepcji tego pojęcia na gruncie językoznawstwa

germanistycznego. Krótki ekskurs dotyczy również polonistycznego spojrzenia na dyskurs, które nieco odbiega od tego wyłaniającego się z prac germanistycznych. Następnie na podstawie przytoczonych koncepcji dyskursu oraz zgromadzonego korpusu została wypracowana lingwistyczna definicja dyskursu, będąca podstawą niniejszych analiz. Część teoretyczną dopełniają zagadnienia dotyczące języka w nauce, wiedzy i ich wzajemnych relacji.

W części pracy zatytułowanej *Material und Methode* została przedstawiona metodologia, która posłużyła za podstawę do niniejszych analiz, jak również krótki rys. przedmiotu sporu między naukowcami polskimi i niemieckimi, tj. pochodzenie Słowian. Także w tej części można zapoznać się z przebiegiem tej prowadzonej głównie w mediach polemiki. Jednocześnie zostały zaprezentowane sylwetki głównych aktorów dyskursu, tj. Józefa Kostrzewskiego i Bolko von Richthofena. Rozdziały te dopełnia krótka charakterystyka tekstów stanowiących materiał językowy korpusu.

W części analitycznej (*Analytischer Teil*) scharakteryzowano poszczególne poziomy analizy dyskursu, począwszy od poziomu transtekstualnego, poprzez aktorów dyskursu, do poziomu analizy wewnątrztekstowej. Jako baza analityczna przyjęty został wielopoziomowy model analizy dyskursu autorstwa Spitzmüller i Warnke, z którego do analiz wybrane zostały, kategorie, które najlepiej charakteryzują badany dyskurs.

Przedłożona dysertacja ta wpisuje się w nurt współczesnego językoznawstwa zorientowanego na badania kontrastywne, oraz analizę dyskursów medialnych.

Praca otwiera również możliwości do dalszych badań, a zestawiony korpus może być interesującym polem badawczym nie tylko dla językoznawców, ale również przedstawicieli nauk społeczno-historycznych, gdyż daje wgląd nie tylko w ówczesne wzorce dyskusji, polemiki, ale także w historię dyscypliny i sposób uprawiania nauki w tamtych mocno naznaczonych przez politykę czasach.

Barbara Jachym

11.06.2019

Barbara Jachym